

Böda kyrkogård

Böda församling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2006

Magdalena Jonsson
Kyrkoantikvariska rapporter 2006, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
Växjö stift – en kort historik	5
Ölandsresenärer	6
BÖDA KYRKOÅRD	8
Kyrkomiljön	8
Kyrkan	8
Kyrkogårdens historik	8
Beskrivning av kyrkogården idag	11
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	16
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOÅRDEN I DESS HELHET	22
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för värden av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/ begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödsystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av gravrättsinnehavaren. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlopande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och läns museerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Cecilia Ring och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har sätts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland. Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydiskandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinen pågick dock samtidigt och när Uppsala blev ärkebiskopssäte 1634 bestod den nya svenska kyrkoprovinen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet skapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Värendsdelens utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo, Östbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Växjö stifts gränser mot Linköpings stift kom dock snart att bli föremål för diskussioner. Tvisten löstes först genom den påvelige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248. Växjö stift kom efter domen att endast omfattas av Varend vilket gjorde stiftet till det minsta i landet vid den tiden. Området som motsvaras av nuvarande Kalmar län tillhörde under medeltiden Linköpings stift.

År 1555 blev Norra och Södra Møre samt Öland ett självständigt kyrkligt förvaltningsområde, ett s k ordinariedom, inom Linköpings stift. Ordinariedomerna inrättades av Gustaf Vasa och var ett sätt att minska biskoparnas makt. Vid samma tidpunkt överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift. År 1583 upphörde Kalmars och även Jönköpings ordinariedomerna. Man återgick då praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Kalmar blev åter ett kyrkligt förvaltningsområde 1603 då man blev superintendentia. En superintendentia är ett område som avskilts från ett äldre stift och som senare fick status av eget stift. Ursprungligen ingick hela Kalmar län utom Tjust i superintendentian men med tiden kom Sevede, Aspeland och Tuna län att övergå till Linköpings stift. När Kalmar 1678 blev eget stift omfattade det Södra och Norra Møre, Handbörd, Stranda och Öland. Denna indelning bevarades fram till 1903 då det beslutades att Kalmar stift uppgick i Växjö stift. Sammanslagningen realiserades 1915 då Kalmars biskop Tottie avled. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner. Inom stiftet finns cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

Ölandsresenärer

Öland tilldrog sig tidigt uppmärksamhet från antikvariska myndigheter och historiskt intresserade. De ålderdomliga medeltida kyrkorna, varav flera fanns kvar in på 1800-talet, samt den stora mängden av förhistoriska lämningar gjorde ön till ett spännande resmål. Somliga reste på uppdrag, andra av egen vilja och intresse. Resorna dokumenterades i dagböcker och anteckningar. I detta material finns rikligt med uppgifter om kyrkobyggnaderna, inventarier, fornlämningar m.m. Däremot finns få uppgifter om kyrkogårdarna. Flertalet av de tidiga ölandsresenärerna var dock duktiga tecknare och deras bilder kan idag lämna många värdefulla uppgifter om hur den kyrkogård som omgav kyrkan

såg ut. Det är först med Gunnar Håkanssons "Öländska personminnen", där flera av de äldre öländska gravvårdarna finns dokumenterade, samt Ragnhild Boströms skrifter i serien "Sveriges kyrkor, Öland" som mera omfattande skriftlig dokumentation om kyrkogårdarna förekommer. "Sveriges kyrkor, Öland" finns inte för öns samtliga kyrkor men i de fall de har utgivits finns ett kapitel om kyrkogården som berättar deras historia från 1500-talet fram till mitten av 1900-talet. I rapporterna från inventeringen av Ölands kyrkogårdar hänvisas till flera ölandsresenärer. Här följer en kort presentation av de mest betydelsefulla personerna och deras arbeten.

Jonas Haquini Rhezelius

J H Rhezelius gjorde 1634 en antikvarisk inventeringsexpedition på Öland och i östra Småland. Resan gjordes på uppdrag av Kammarkollegiet. Sverige hade börjat växa fram som en stormakt i norra Europa och en stormakt krävde naturligtvis en storslagen historia. Rhezelius anteckningar och bilder från resan förvaras idag på Kungliga biblioteket i Stockholm.

Petrus Frigelius

Petrus Frigelius var präst och en stor del av sitt liv verksam i Madesjö socken. Under somrarna 1746-55 reste han runt på Öland och dokumenterade av eget intresse bl.a. öns kyrkor. Han var den förste som gjorde avbildningar även av kyrkornas norrsida. Teckningarna återger noggrant olika detaljer, men har fel proportioner.

Nils Isak Löfgren

N I Löfgren var som präst verksam i bl.a. Högsby 1860-81. Han var även fornforskare och mycket intresserad av Öland i en tid då många av öns medeltida kyrkor revs eller byggdes om. Hans skicklighet som tecknare gjorde också att han på många församlingars uppdrag mätte upp den gamla kyrkan och uppgjorde ritningar för en ny.

Abraham Ahlqvist

A Ahlqvist var verksam som präst i Runsten 1827-44. Han var god vän med N I Löfgren som han träffade första gången 1818. Ahlqvist utgav boken Ölands historia och beskrivning där Löfgren bidragit med texter och teckningar. Arbetet hade påbörjats av Ahlqvists far och det blev för sonen en mycket viktig uppgift att fullfölja det arbetet. A Ahlqvist ligger idag begravd på Runstens kyrkogård.

BÖDA KYRKOGRÅRD

Fastighetsbeteckning: Böda 1:3, Böda socken, Borgholms kommun, Ölands Norra härad, Kalmar län, Öland.

Befolkningstal: 1800: ca 1200 inv, 1890: 2047 inv, 1950: 1551 inv, 2004: 760 inv

Kyrkomiljön

Böda socken är Ölands nordligaste. Kyrkan och kyrkogården ligger utmed väg 136 på vägens västra sida. Kyrkplatsen är belägen i den södra delen av Böda som är en till ytan långsträckt by. Norr om kyrkan ligger prästgården som byggdes 1839. Den är idag fransåld till privatpersoner. Ytterligare ett stycke norr om kyrkan ligger skolhuset från 1849.

Kyrkan

Den kyrkan som under 1100-talets andra hälft byggdes i Böda hade ett litet långhus, smalare kor och utbyggd, halvrund absid i öster. Under den för Öland oroliga tiden i slutet av 1100-talet och 1200-talet byggdes kyrkan om till en försvarskyrka. Bl.a. revs absiden och koret gjordes lika brett som långhuset. Flera förändringar genomfördes under de följande århundradena. I mitten av 1700-talet hade befolkningen i socknen ökat så att kyrkan var för trång. Ritningar till en ny kyrka togs fram men fick omarbetas. Först 1801-03 genomfördes bygget. För att minska kostnaderna sparades den medeltida kyrkans västra och södra vägg. Den nya kyrkan byggdes med torn i väster, nästan kvadratisk långhus och sakristia i öster. Kyrkan har sedan den byggdes genomgått flera restaureringar. År 1942 knackades fasadputsen ner vilket gjorde att man kunde undersöka de gamla murarna och på så sätt få flera intressanta upplysningar om den medeltida kyrkan. Böda kyrka präglas idag såväl interiört som exteriört av klassicistiska stildrag t.ex. de rundbågiga fönstren, det ljusa kyrkorummet och inredningens utförande.

Kyrkogårdens historik

Redan när den första stenkyrkan i Böda byggdes i mitten eller slutet av 1100-talet bör en kyrkogård ha anlagts. Eftersom kyrkan inte hade något torn fanns troligen en klockstapel i anslutning till kyrkan. Hur kyrkogården i övrigt varit utformad vet man inte. Innan kyrkan byggdes om 1801-03 ska det ha funnits fem medeltida gravvårdar. Idag återstår ett fragment av en av dessa vårdar.

Det område som idag är Böda socken hade under medeltiden ytterligare en kyrkplats. På Lilla Grundet i Grankullavikens mynning låg S:t Olofs kapell som var ett capella non curate vilket betyder att det inte hade någon kyrkoherde. Kapellet låg på öns sydvästra del och ska enligt sagesmän ha haft en begravningsplats. Här begravdes fiskare och sjöfarare men inga gravvårdar är bevarade. Kapellet försvann troligen under 1500-talet. Idag finns inga kända föremål bevarade som tillhört kapellet. Platsen markeras av en ruinkulle.

På Böda kyrkogård finns två gravvårdar från 1600-talet bevarade. De har vissa likheter i formspråket vilket gör att man tror att det är tillverkade av samma mästare. Båda gravvårdarna låg ursprungligen i kyrkan. Begravningar i kyrkorummet var vanliga från medeltiden fram till slutet av 1700-talet. Traditionen upphörde i början av 1800-talet. Den ena gravvården, som kallas den Fagerrothska gravhällen, ligger idag kvar i korgolvet. Hällen är av röd kalksten och ursprungligen tillverkad 1650. År 1779 togs den över av prosten Fagerroth. Han ska ha varit den siste som begravdes inne i kyrkan. Den andra gravvården är ursprungligen gjord för kyrkoherde Hemming Nilsson Kåre som dog 1653. Stenen har

återanvänts vid två tillfällen. Första gången var 1816 för åldermannen Johannes Persson i Skäftekärr och andra gången 1836 för prosten och kyrkoherden Olof Melén. Troligen låg gravhällen ursprungligen i korgolvet men flyttades ut på kyrkogården. När det gjordes är inte känt men kanske var det i samband med ombyggnaden av kyrkan.

Kyrkogården ska ursprungligen ha varit i det närmaste rektangulär till formen och främst utlagd söder om kyrkan. Området bör ha varit omgärdat men det är inte känt på vilket sätt. Troligast är dock någon form av kalkstensmur. År 1634 omtalas att det ska ha funnits en murad port i söder. På en teckning av Rhezelius från samma år syns portalen i söder och klockstapeln nordost om kyrkan. Klockstapeln ersattes med en ny 1704. Den byggdes av mästern Daniel i Gröndahl. Vid den murade porten i söder byggdes 1708 en stiglucka. Det gjordes även vid en ingång i norr. År 1713 omtalas att en solvisare ska ha stått på kyrkogården. Den hade inköpts från Stockholm 1702 och var av gotländsk kalksten. Två bodar ska ha funnits på kyrkogården 1746. Den ena fanns redan 1709 då den reparerades. Det sägs inte vad de båda har använts till men man kan tänka sig att de varit förråd, likbod eller kanske vedbod. Vid många kyrkor sattes en fattigbössä eller armbössä upp. En sådan ska ha satts upp i Böda i slutet av 1700-talet på initiativ av prosten Fagerroth.

Två år efter ombyggnaden av kyrkan, 1805, gjordes en omläggning av kyrkogården. Med assistans av kommissionslantmätaren Israel Reinius gjordes en indelning av kyrkogårdens gravplatser efter socknens rotar. Kyrkogården omfattade vid den här tiden drygt ½ tunnland. Formen var nästan rektangulär med några undantag i väster och norr. Ingångar fanns i norr och söder. I norr låg också en byggnad som kallas materialbod. Till förrättningen var alla i socknen bofasta män och hemmansbrukare kallade. Arbete började med att man beslutade var gångar skulle gå och vilka platser som skulle avsättas som gravplatser för fattighjon. Den karta som upprättades över kyrkogården visar att det bara var området söder och rakt väster om kyrkan som användes. De fattigas gravplatser förlades till ytterkanterna i väster, söder och öster. Prästen fick fritt välja sin gravplats. Det blev i nischen mellan långhuset och koret på kyrkans södra sida. Därefter gjordes en indelning av gravplatser och man enades om att alla gravplatser skulle vara lika stora oavsett vilket mantal gården hade. I socknen fanns totalt 71 gårdar och alltså mättes 71 gravplatser ut. Därefter lottade man var de olika rotarna skulle få sin plats och slutligen vilken gravplats varje hemman inom roten skulle få. Hela processen samt den slutliga fördelningen skrevs ner och bifogades kartan som idag finns i lantmäteriet arkiv.

Den första kända utvidgningen av kyrkogården gjordes 1893 i söder. Området motsvarar idag kvarteren D och E samt norra delen av kvarter F. Gränserna mot söder och norr markeras av gångar. I samband med utvidgningen revs stigluckorna. Före utvidgningen fanns på kyrkogården flera gravhus av trä. Denna typ av gravplatsutsmyckning var vanlig på Öland och i trakten av Kalmar men är idag bort. Ett enda återstående exemplar finns på Löts kyrkogård. Vid en inventering av fornminnen som gjordes runt om i landet 1829 omtalas att det ska ha funnits flera vackra gravar med målade trästaket omkring. En av de finare var prostens Brovallius grav från 1808 med ett trätak.

I Kalmar läns museums arkiv finns två odaterade fotografier som förefaller vara från tidigt 1900-tal. Den ena av bilderna är tagen en bit ifrån kyrkan och visar tornet och kyrkogårdsmuren från väster. I muren finns en klivstätta med ett räcke. Träden som är planterade på kyrkogården är ännu unga. Den andra bilden visar kyrkan och en del av kyrkogården från sydväst. En del av gravplatserna markeras av höga stående gravvårdar.

Några gravplatser förefaller vara omgärdade av häckar. I flera fall verkar gravplatsen sakna gravvårdar och markeras bara av en kulle överväxt med murgröna.

Ytterligare en utvidgning av kyrkogården genomfördes 1924. Även denna gång var det nya områden i söder som tillkom. Idag är detta kvarter G samt södra delen av kvarter F. Gränsen mot norr markeras av en gång.

När man 1931 grävde för en värmekammare påträffades två gravar vid sakristians östvägg. Här fanns också en flisa av en gravhäll. Vid grävningsarbeten i kyrkans golv 1931 påträffades en gravsten från 1700-talet.

År 1931 besökte Manne Hofrén Böda kyrkogård och tog en del fotografier på kyrkogården. Han återkom även 1943 och tog ytterligare ett antal bilder. De visar främst olika typer av gravvårdar. På kyrkogården har funnits, och finns än idag, flera kors av kalksten. Fler ligger ”travade” i ett hörn av kyrkogården på en av bilderna från 1943. En av bilderna från 1931 visar den norra kyrkogårdsmurens utsida. Ut ur muren sticker ett antal hållar som använts för att binda hästar.

År 1949 skickades en frågelista angående kyrkogårdarna i Växjö stift till församlingarna. Arbetet gjordes på initiativ av Ivar Hylander och syftet var att göra en inventering av kyrkogårdarna inom stiftet. Alla församlingar svarade inte men från Böda har man skickat in sina svar. Frågorna handlade dels om hur kyrkogården vuxit fram och förändrats, dels hur den såg ut vid tiden för undersökningen. I svaren från Böda nämns de båda utvidgningarna helt kort. Man berättar om de båda stigluckorna som revs 1893. Nu tänkte man sig att återuppföra den norra efter en ritning gjord av kyrkoherde Kjellberg 1858. Kyrkogården är omgärdad av en mur av kalksten och gråsten samt av syrenhäckar, lönn, rönn, ask och oxel. Den södra huvudgången kantas av cypresser och flera av familjegravarna omgärdas av buxbomshäckar. Tidigare var gravplatserna samlade bysamfällighetsvis men det har man upphört med. Det kunde inte heller längre avläsas på kyrkogården. Det är ca tio år sedan man lät göra en gravkarta och det har rationaliserat användandet av kyrkogården, men man upplever fortfarande att kyrkogården är trång. Man har ingen uppdelning mellan allmänna och köpta gravplatser vilket kyrkoherden, som svarat på frågorna, tycker är bra. Fortfarande är det vanligt att anlägga gravkullar överväxta av murgröna. Det finns också runda kullar som är planterade med blommor. Vanligast är rosor. De gravplatser som inte har gravkullar är belagda med grus. Majoriteten av gravvårdarna görs i kalksten. Man godkänner inte längre höga gravvårdar vilket ligger i linje med tidsandan. Från församlingens sida försöker man påverka för att få mer personliga inskriptioner på gravvårdarna. Även ödekyrkogården vid S:t Olofs kapell omnämns. Avslutningsvis berättar man att man under sommaren planerar att bygga ett bårhus.

Ritningar till bårhus hade uppgjorts 1946 av länsarkitektkontoret i Kalmar. Det byggdes mitt på den västra kyrkogårdsmuren i anslutning till en ved- och redskapsbod. År 1950 återuppfördes stigluckan i norr. Samtidigt anlades en bevattningsanläggning. Innanför stigluckan byggdes en liten bassäng som skulle hålla temperat vatten för att vattna blommor med. Denna finns kvar än idag.

Den tredje kända utvidgningen gjordes 1959 efter ritningar av arkitekt Arne Delborn, Kalmar. Utvidgningen gjordes i öster och sydost. På denna mark gick den gamla landsvägen men när denna fick en ny, rakare sträckning blev marken tillgänglig för kyrkogården. Arbetet utfördes som ett arbetslöshetsprojekt. Församlingen var vid den här tiden i akut behov av fler

gravplatser och därför ombads arkitekt Delborn att göra gångarna smalare så att man kunde få ut fler gravplatser. En förfrågan till kungliga byggnadsstyrelsen från församlingen att få bygga upp även den södra stigluckan avslogs dock. Man ansåg istället att ingången borde ordnas med ”grindar av vårdad hållning”.

Några år efter utvidgningen flygfotograferades kyrkan och delar av kyrkogården. Bilden är tagen från sydväst. Gravvårdarna är placerade i rader i nord-sydlig riktning. De är ryggställda mot häckar av olika höjd och sorter. I östra kanten av det gamla kyrkogårdsområdet finns en rad med omgärdade gravplatser. Omgärdningarna är främst häckar. Flera av dessa gravplatser är belagda med grus. På kyrkogården finns också ett antal gravkullar beväxta med murgröna kvar. Både omgärdningarna och gravkullarna är idag med några få undantag borta. När det gjordes är inte känt. Sommaren förefaller ha varit varm och torr för på flygfotografiet är gräsmattan är mer gul än grön.

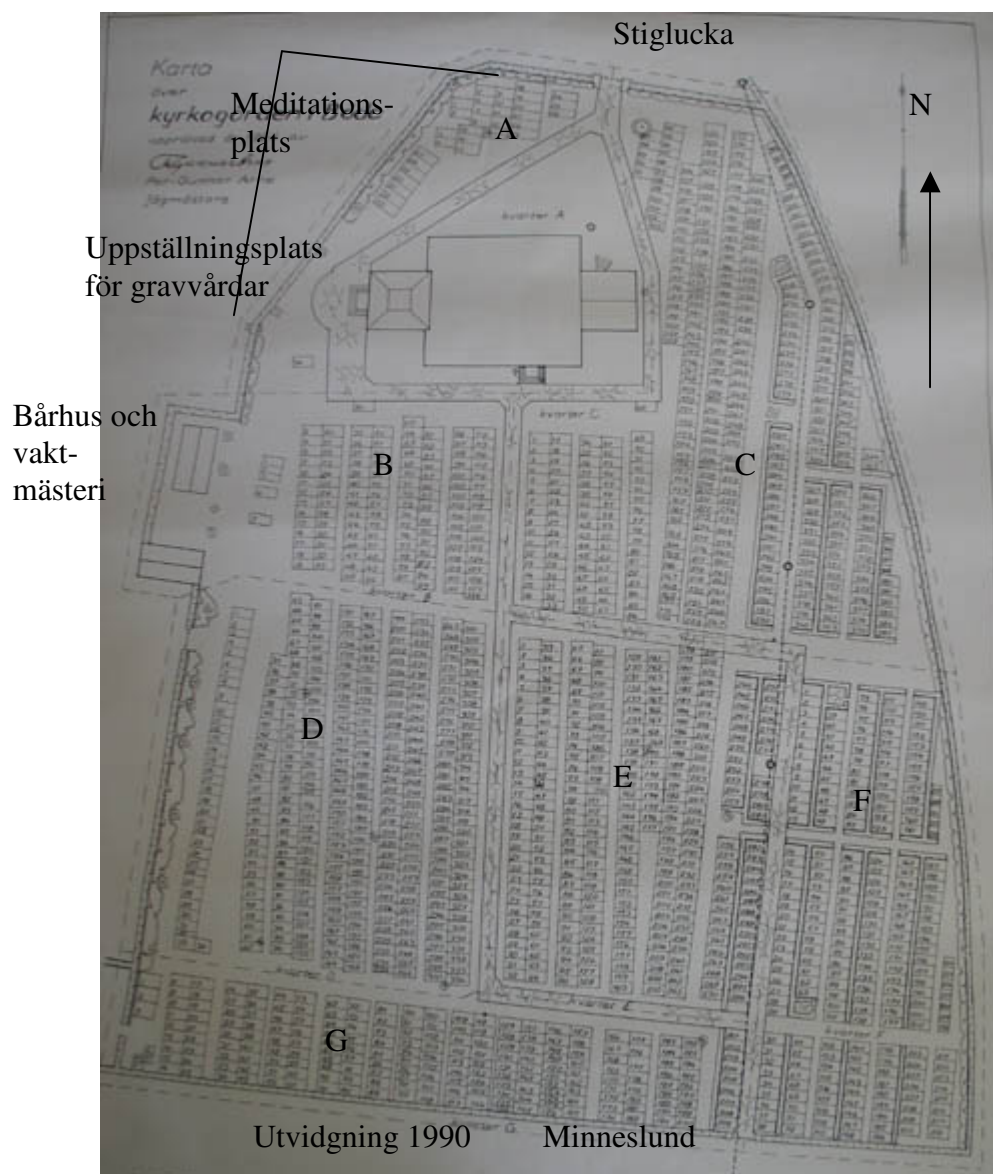
År 1985 begärde församlingen att få en av gravhällarna från 1600-talet som varit placerad på kyrkogården, kyrkoherde Hemming Nilsson Kåre död 1653, besiktigad. Besiktningen visades att såväl tumban som hällen var i mycket dåligt skick. Att konservera den ansågs inte möjligt. Därför fick församlingen tillstånd att ta bort den. Vid en kontroll 1992 sägs att församlingen gjort så. Några dekorerade delar sparades dock och förvaras idag i bårhuset.

Kyrkogården var fortfarande för trång. En ny utvidgning började planeras 1990. Denna gång skulle ett markområde norr om kyrkan användas. Det hade tillhört prästgårdens trädgård. En brunn som fanns i trädgården samt befintliga träd skulle om möjligt bevaras. Tillstånd gavs 1992 men arbetena påbörjades inte. Tre år senare fick man ett nytt tillstånd eftersom tillståndstiden hade gått ut. Ritningarna till den nya utvidgningen gjordes av landskapsarkitekterna Gröna Rummet AB. Nu valde man istället ett område söder om kyrkogården. På den nya kyrkogårdsdelen anlades också en minneslund. Medan planeringen av en ny kyrkogårdsdel pågick iordningställdes en meditationsplats nordväst om kyrkan. Man lät också bygga en ny byggnad som rymmer verkstad och förråd. Denna förlades utanför kyrkogården, nära bårhuset. Byggnaden ritades av Eriksson & Westerlund AB. Vid ingången till kyrkogården i sydost satte man 1996 upp en entrébåge i svartmålad smide.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Böda kyrkogård är utlagd i nord-sydlig riktning med de största ytorna för gravsättningar söder om kyrkan. Efter alla de utvidgningar som gjorts har kyrkogården idag en fyrkantig form som blir vidare mot söder. Kyrkogården är indelad i sju gravkvarter, A-G, samt den del som tillkom i början av 1990-talet. Där gränsen för olika utvidgningar av kyrkogården har gått finns idag gångar i öst-västlig riktning. Ett undantag är gränsen mot utvidgningen som gjordes 1990. Här finns kyrkogårdsmuren kvar tillsammans med häck av syren och en rad av unga oxlar och lönnar. Hela kyrkogården är insådd med gräs och gravvårdarna är placerade i rader i nord-sydlig riktning. Flera av raderna är ryggställda mot häckar av olika slag. Det ger kyrkogården ett enhetligt och sammanhållet intryck. På den del av kyrkogården som tillkom på 1990-talet finns idag endast ett fåtal gravvårdar varför området inte närmare beskrivs i rapporten.

Karta över Böda kyrkogård

Stigluckan vid kyrkogårdens norra ingång som återuppfördes 1950. Till höger om stigluckan står fattigbössan. (KI Böda kyrkog 001)

Kyrkogårdens ingång i sydost med den enrébågen som sattes upp 1996. (KI Böda kyrkog 005)

Omgärdning

I norr och öster: Kallmurad kalkstensmur. Innanför muren växer en häck av syrener. I norr växer äldre lönnar innanför kyrkogårdsmuren.

I söder: Nylagd kallmurad kalkstensmur. Rad av unga lönnar innanför muren.

I väster: Halvmur av kallmurad kalksten. Rad av äldre askar.

Kyrkogårdens mur i öster. Innanför muren växer en syrenhäck. (KI Böda kyrkog 004)

Gränsen mellan kvarter G och den del av kyrkogården som tillkom på 1990 markeras av den gamla kyrkogårdsmuren, syrenhäck och en rad av oxlar och lönnar. (KI Böda kyrkog 010)

Ingångar

I norr: Ingång markerad med stiglucka uppförd 1950 efter ritningar av äldre stigluckor som togs bort 1893. Stigluckan är murad, putsad och avfärgad i gul färg lik kyrkan. Det trappstegsformade krönet är avtäckat med kalkstensflisor. I stigluckan finns en svartmålad, dubbel smidesgrind som bör vara samtida med stigluckan.

I sydost: Ingång med dubbla svartmålade smidesgrindar lika de i norr men lägre.

I sydväst: Dubbla omålade trägrindar vid ingång för transporter.

I väster: Två ingångar med dubbla svartmålade smidesgrindar mellan kalkstensstolpar. Båda ingångarna är anpassade för transporter in på kyrkogården.

Vegetation

Trädkrans: Kyrkogården saknar en sammanhängande trädkrans. I söder är lönnar planterade och i öster växer en rad med äldre askar.

Övrigt: Gränsen mot den utvidgning som gjordes 1990 markeras av en rad av lönnar och oxlar samt av en häck av syren. Häckar av syren finns också utmed delar av kyrkogårdens mur. Det växer även ett mindre antal träd, björkar och lönnar, på kyrkogården. Vid meditationsplatsen i kyrkogårdens nordvästra hörn växer två gamla och ett ungt valnötsträd. Här finns även en avenbokshäck och rosenrabatt. Minneslunden omgärdas av en idegranshäck och pryds av perennrabatter. I gravkvarteren på den äldre delen av kyrkogården är häckar av buxbom och tuja planterade. På området från 1990-talet växer häckar av spirea och prydnadskörsbär.
Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.

Gångsystem

Kyrkogårdens gångar är belagda med kalkstensflis. Från kyrkogårdens ingång i norr går två gångar, en på var sida, runt kyrkan. De möts vid kyrkans södra ingång och går därefter vidare söderut på kyrkogården. Kvarter E omgärdas i alla väderstreck av gångar som från kvarterets

sydöstra hörn går samman fram till kyrkogårdens ingång i sydost. Från denna ingång går också en gång västerut genom kyrkogårdsdelen som anlades 1990.

Gång belagda med kalkstensflis från kyrkans södra ingång mot söder. (KI Böda kyrkog 025)

Minneslunden från söder. (KI Böda kyrkog 007)

Gravvårdstyper

De äldsta gravvårdarna på Böda kyrkogård är den kalkstenshäll från 1700-talet som idag ligger inne i kyrkan. Kalkstenshällar var fram till början av 1800-talet mycket vanliga på de öländska kyrkogårdarna. Hällarna ersattes under 1800-talet av stående gravvårdar. På Öland var det på flera kyrkogårdar vanligt med kors av kalksten. På Böda kyrkogård finns flera kalkstenskors kvar på kyrkogården. I slutet av 1800-talet blev de höga svarta gravvårdarna moderna tillsammans med mindre vårdar i samma material och utförande. Så blev det också på Böda kyrkogård. Det fanns flera konstriktningar som inspirerade till vårdarnas utformning vid den här tiden. En av dessa var nationalromantiken. Karaktäristiskt för gravvårdar som är nationalromantiskt inspirerade är oslipade ytor och asymmetriska krön. Tanken är att gravvården ska efterlikna förhistoriska gravmonument och runstenar. En annan viktig influens som blev allt vanligare under början av 1900-talet var antiken. Denna konststil kallas klassicismen. Typiska drag hos gravvårdar är symmetriska krön, slipade ytor och dekorelement som urnor, draperingar, kransar och girlanger av löv. När det gäller dekoren på gravvårdarna var den kristna symboliken naturligtvis också viktig. Vanliga kristna dekorelement var t.ex. kors, facklor, oljelampor och duvan. Vid tiden kring sekelskiftet 1900 förefaller det på Öland ha varit vanligt att man införskaffade en stor familjevård. Varje grav inom familjegravplatsen markerades med en gravkulle överväxt med murgröna. På de äldre fotografierna som visar Böda kyrkogård kan man ana att det har varit så.

Den klassicistiska stilen blev med tiden alltmer dominerande. Viktiga drag hos gravvårdar från 1930-50-talen är den symmetriska uppbyggnaden med parställda pelare samt de raka eller flackt trekantiga krönen. På de flesta kyrkogårdar infördes regler för hur höga gravvårdarna fick vara. Vårdar av kalksten blev vid den här tiden allt vanligare på Böda kyrkogård och under några årtionden i mitten av 1900-talet var kalksten ett vanligare gravvårdsmaterial än granit. Från slutet av 1950-talet och framåt blev gravvårdarna enklare och mer enhetligt utformade. Vårdarna var rektangulära med ett enkelt kors eller blomsterslinga som dekor. På 1970-talet började man att dekorera gravvårdarna med talldungar och uppgående solar. Under 1990-talet kan man se en uppluckring av bestämmelserna kring gravvårdarnas utformning. Idag är formerna mer varierande och ofta mjukare. Under 1900-talets första hälft var det vanligt att man omgärdade gravplatserna och belade dem med grus. På Böda kyrkogård har det med säkerhet funnits omgärdningar i form

av häckar och stenramar. Idag finns endast enstaka rester kvar av detta. Under 1900-talets första hälft var det också vanligt att ange den dödes yrkestitel på gravvården. På Böda kyrkogård finns flera gravvårdar med titlar. Titlarna försvann i det närmaste i mitten av århundradet. Under senare år har en ny form dykt upp. Gravvården får en dekor som knyter an till den dödes intresse eller yrke t.ex. en fotboll, en lastbil eller en notslinga. På landsortskyrkogårdar har det under hela 1900-talet varit vanligt att ange från vilken by eller gård den döde kommer. På Böda kyrkogård finns det angivet på mer än hälften av vårdarna.

Minneslund

Minneslundan anlades 1990 i samband med utvidgningen av kyrkogården. Platsen är placerad vid mitten av den mur som utgör gränsen mot den gamla kyrkogården och vänd mot söder. Minneslundans yta är rund och omgärdas av en idegränshäck. In i området leder en gång belagd med kalkstens flis som följer häcken runt hela platsen. I mitten finns jordningsytan som är insådd med gräs. En rabatt för perenner finns i dess södra kant och i den norra delen finns fem svartmålade smideskors i olika storlekar och en plats för att sätta blömvaser.

Byggnader

Väster om kvarter B finns tre byggnader. Den mest iögonfallande av dessa är bårhuset som byggdes i slutet av 1940-talet. Byggnaden har väggar av kalksten och tak belagt med skiffer. Ingång finns i öster med dubbla, mörka trädörrar. Gaveln har ett djupt takutsprång klätt med skiffer och dekorerat med ett träkors.

Norr om bårhuset ligger två byggnader. Den västra rymmer garage och förråd och den östra personalutrymmen och toaletter för besökarna. Båda byggnaderna har spritputsade fasader i svagt gul nyans med slätputsade omfattningar. Taken är belagda med svartmålad plåt.

Bland gravvårdarna som ställts upp utmed kyrkogårdsmuren finns denna vård av röd granit som kyrkvakmästare Börje Andersson berättade var hämtad från Blå Jungfrun. (KI Böda kyrkog 048)

Bårhuset som byggdes i slutet av 1950-talet. (KI Böda kyrkog 054)

Övrigt

I nordvästra hörnet av kyrkogården finns en meditationsplats som anlades 1990. Utanför denna, utmed kyrkogårdsmuren finns ett grusbelagt område för uppställning av gravvårdar som plockats bort från kyrkogården.

Utanför kyrkogården vid stigluckan i norr står en fattigbössan av trä. Den första fattigbössan i Böda ska ha satts upp på initiativ av prosten Fagerroth i slutet av 1700-talet.

Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning

Kvarter A-C

Allmän karaktär

De tre kvartererna utgör de äldsta delarna av kyrkogården. Kvarter A ligger norr om kyrkan, kvarter B söder om och kvarter C öster och söder om kyrkan. Störst är kvarter C med 395 gravplatser. Kvarter B har 86 platser och kvarter A 33. I söder utgör en gång delvis insådd med gräs och delvis belagd med kalkstensflis gräns mot kvarter D, E och F.

Kvarter A från öster. (KI Böda kyrkog 018)

Kvarter C från norr. Till vänster i bilden skymtar kyrkogårdens enda gravplats som har kvar sin omgärdning i form av en buxbomshäck. (KI Böda kyrkog 027)

De flesta gravvårdarna är placerade i rader som antingen är fristående eller ryggställda. Mellan majoriteten av de ryggställda raderna är häckar av buxbom eller tuja planterade. Raderna sträcker sig i nord-sydlig riktning och gravvårdarna är vända mot öster eller väster. I norra delen av kvarter C finns ett uppmurat vattenkar. Det användes ursprungligen för att hålla vatten så att kyrkogårdens besökare kunde vattna sina planteringar. I norra delen av kvarter C och i östra delen av kvarter A växer lönnar.

Gravvårdstyper

Den äldsta gravvården i kvartererna och på hela kyrkogården är en liten stående kalkstensvård som finns i norra delen av kvarter C. Den är från 1815 och markerar gravplats för kyrkoherden Sven Swenander. I kvarter B är den äldsta gravvården från 1868 och i kvarter A från 1905. Alla tre kvartererna har använts kontinuerligt fram till idag. Därför finns det en blandning av gravvårdar från slutet av 1800-talet fram till idag. I kvarter C kan man dock se en koncentration av vårdar från 1900-talets andra hälft. Från 1930-talet kan man i kvartererna B och C kronologiskt följa hur äldre gravplatser har återupplåtits. Under senare tid har modernare vårdar tillkommit när nya gravsättningar har gjorts i familjegravar eller gravplatser återupplåtits. I kvarter A finns bara gravvårdar av granit men i kvarter B och C är en stor del av vårdarna av kalksten. Detta är ett drag typiskt för de öländska kyrkogårdarna.

Två av de äldre kalkstenskors som finns kvar på Böda kyrkogård står framför vaktmästeriet. Båda är från 1870-talet. (KI Böda kyrkog 020)

Ett exempel på fint stenarbete i granit är landstingsmannen Anders Andersson och hans hustrus gravvård från 1928.

I kvarteren B och C finn några kalkstenskors främst från tiden kring sekelskiftet 1900 men majoriteten av kalkstensvårdarna är från mitten av 1900-talet. Vårdarna av granit är främst av grå och svart granit men det finns även röd granit. I kvarter C finns också två gjutjärnskors, en vård av marmor, en vård av kalksten och marmor samt en gravkulle överväxt av murgröna. Ytterligare en gravkulle med murgröna finns i kvarter A. I kvarter C finns kyrkogårdens enda bevarade omgärdade gravplats som omges av en buxbomshäck. Yrkestitlar är vanliga i alla tre kvarteren, men i synnerhet i kvarter C. De vanligaste titlarna är hemmansägare, lantbrukare, kronojägare och kyrkoherde. Här finns också flera titlar som knyter an till skogsvård och sjöfart. Exempel på ovanliga titlar är ölandskännaren och riksspeleman. Att ange från vilken gård eller by den döde kommer är vanligt.

Kyrkoherde Sven Swenanders gravvård i kalksten från 1815 är kyrkogårdens äldsta. Den finns i norra delen av kvarter C. (KI Böda kyrkog 035)

I kvarter C finns också exempel på hur man idag kan utforma en gravvård. På en liten natursten har den dödes namn skrivit och planteringen med perenner omgärdas av stenar. (KI Böda kyrkog 031)

Kyrkoherde Anders Kjellbergs rostiga och lavbevuxna gjutjärnskors står i kvarter C. Framför ligger hustrun Ulrika Wilhelminas gravvård av svart granit. (KI Böda kyrkog 029)

Kulturhistorisk bedömning

De tre kvartererna utgör de äldsta delarna av Böda kyrkogård men kvarter A har troligen inte använts för gravsättningar förrän omkring år 1900. Långt fram på 1800-talet var kyrkans norra sida omgärdad av folktraditionens föreställningar om att detta var en sämre plats på kyrkogården. Detta ville kyrkan själv få bort under 1800-talet och därför valde många prästmän sin gravplats norr om kyrkan. Bland de få gravvårdarna i kvarter A finns två prästgravar. Kvarter B och C utgör det område som 1805 fick en ny indelning av byarnas och gårdarnas gravplatser. Idag präglas de båda kvartererna av den omläggning som påbörjades på 1930-talet. Kanske var det då den gamla byindelning försvann och de ryggställda raderna med häckar emellan anlades. I kvartererna finns flera gravvårdar med person- eller lokalhistoriskt värde. Det gäller t.ex. gravvårdarna med titlar. Flera vårdar är också värdefulla som exempel på olika stilar och material som använts under olika perioder. Den omgärdade gravplatsen samt gravkullarna med murgröna tillhör företeelser som tidigare var mycket vanliga på de öländska kyrkogårdarna. De bör därför bevaras som viktiga delar av kyrkogårdens historia. Ett typiskt öländskt drag, som återfinns på Böda kyrkogård, är det stora antalet kalkstensvårdar. På Böda kyrkogård är dessa främst från 1900-talets mitt. Gravvårdar från 1800-talets mitt samt gravvårdarna av gjutjärn ska föras in på församlingens inventarieförteckning.

Kvarter D-E

Allmän karaktär

De två kvartererna utgör den del av kyrkogården som tillkom vid utvidgningen 1893. De är belägna söder om kvartererna B och C. Kvarter D omfattar 334 gravplatser och kvarter E 296. Runt kvarter E går gångar belagda med kalkstensflis medan kvarter D i väster avgränsas av kyrkogårdsmuren, i norr och söder av gångar insådda med gräs och i öster av en gång belagd med kalkstensflis. Gravvårdarna är ställda i rader i nord-sydlig riktning vilket gör att samtliga vårdar är vända mot öster eller väster. De flesta raderna är ryggställda med eller utan häckar av tuja och buxbom emellan. Båda kvartererna är insådda med gräs. I västra delen av kvarter D och östra delen av kvarter E växer björkar.

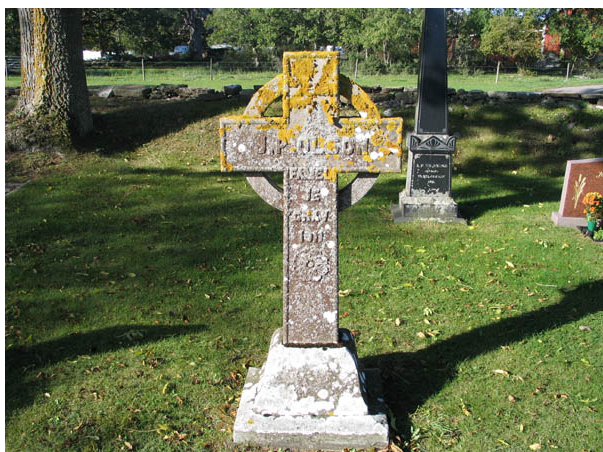
Kvarter D från sydost. (KI Böda kyrkog 041)

Kvarter E från sydost. Närmast i bild syns två ryggställda rader med enkla vårdar, de flesta av kalksten, från 1960-talet. (KI Böda kyrkog 037)

Gravvårdstyper

Den äldsta gravvården i kvarter D är från 1910 och i kvarter E från 1908. Även dessa båda kvarter förefaller ha lagts om i mitten av 1900-talet. I kvarter D är de flesta gravvårdarna från 1940-60-talen och i kvarter E från 1950- och 60-talen. Ungefär hälften av gravvårdarna i de båda kvarteren är av kalksten och hälften av granit. Bland vårdarna av granit finns såväl svart som röd och grå granit. I kvarter D finns en vård av marmor samt en gravkulle med murgröna och i kvarter E två vårdar av marmor och ett vitmålat träkors. I kvarter D finns också fyra gravplatser som har kvar rester av de buxbomshäckar som en gång omgärdade gravplatserna. Yrkestitlar förekommer men är inte så vanliga som i kvarter A-C. De vanligaste titlarna är lantbrukare, hemmansägare, sjöman och nämndeman. Flera av titlarna har koppling till sjöfart. En ovanlig titel är bilskoleägare. På fler än hälften av gravvårdarna står angivet från vilken by eller gård den döde kommer.

J P Olsons familjegrav från 1911 finns i kvarter D. Ringkorset är ett fint kalkstensarbete. (KI Böda kyrkog 040)

Livets bok ligger uppslagen. Denna typ av gravvård förekommer sparsamt på våra kyrkogårdar. Att bara skriva far, mor eller ett förnamn blev vanligt under en period i mitten av 1900-talet. (KI Böda kyrkog 042)

Kultuhistorisk bedömning

De båda kvarteren anlades 1893 men fick sin nuvarande utformning i mitten av 1900-talet. I båda kvarteren finns en blandning av olika typer av gravvårdar som varit vanliga från tidigt 1900-talet fram till idag. Flera gravvårdar har person- eller lokalhistoriska värden t.ex. genom

sina yrkestitlar. Den stora andelen gravvårdar av kalksten är ett typiskt öländskt drag. Gravkullen med murgröna bör bevaras som exempel på en företeelse som tidigare var vanlig på de öländska kyrkogårdarna.

Kvarter F-G

Allmän karaktär

Kvarter F och G utgör de två delar av kyrkogården som tillkom 1959 respektive 1924. Kvarter F omfattar 230 gravplatser och kvarter G 209. En del av gravplatserna i kvarter F är avsatta för urngravar. I kvarter F är gravvårdarna ordnade i ryggställda rader med häckar av tuja eller buxbom emellan. Även i kvarter G är de flesta gravvårdar ryggställda men det är bara mellan några få rader som häckar av tuja eller buxbom är planterade. I båda kvartererna är raderna ordnade i nord-sydlig riktning. Hela kvarteret är insått med gräs.

Kvarter F från söder. (KI Böda kyrkog 044)

Kvarter G från öster. (KI Böda kyrkog 045)

Gravvårdstyper

I kvarter F är den äldsta gravvården från 1969. Här är de flesta gravvårdar från 1970-talet. Den äldsta gravvården i kvarter G är från 1924 och här är flest gravvårdar från 1930-talet. Båda kvartererna har brukats kontinuerligt fram till idag. I kvarter G finns flera vårdar av kalksten, dock ej så stor andel som i de äldre kvartererna, medan det i kvarter F bara finns fyra vårdar av kalksten. Här är istället granit det vanligaste gravvårdsmaterialet. Dessutom finns en vård av smide i kvarter F och en vård av marmor i kvarter G. Yrkestitlar är inte så vanliga. I kvarter F finns endast en vård med titeln hammästare. I kvarter G finns titlarna kronojägare, mjölnarmästare, kyrkvaktmästare, stationsmästare, skraddarmästare och evangelist. Att ange från vilken gård eller by den döde kommer är vanligt.

Kulturhistorisk bedömning

De båda kvartererna har tillkommit vid två olika tillfällen under 1900-talet. De har en utformning som är anpassad till övriga delar av kyrkogården vilket de troligen fick redan när de anlades. Bland gravvårdarna finns flera typer som varit vanliga under 1900-talet. intressant att notera är hur användandet av kalksten minskat under slutet av 1900-talet.

Ett exempel på en ovanligare typ av gravvård från 1978. På Böda kyrkogård finns ett mindre antal vårdar från denna tid med liknande utformning. (KI Böda kyrkog 046)

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGÅRDEN I DESS HELHET

Böda kyrka och kyrkogård ligger utmed väg 136 på norra Öland. Kyrkogården bör ha anlagts redan när den första kyrkan byggdes under 1100-talets andra hälft. Idag finns inga medeltida gravhällar bevarade men i kyrkan finns en häll från 1700-talet och flera från samma tid som idag är försvunna är kända. Kyrkogården har utvidgats 1893, 1924, 1959 och 1993. Idag präglas dock kyrkogården av den omläggning som påbörjades under 1930-talet och fortsatte in på 1950-talet. Troligen såddes då successivt grusbeklagda gravplatser in med gräs och gravplatsomgärdningar i form av häckar och stenramar togs bort. Man tog även bort de gravkullar överväxta med murgröna som tidigare var vanliga på kyrkogården. Flera av våra kyrkogårdar genomgick den här typen av förändringar i vid 1900-talets mitt och tiden där efter. På Böda kyrkogård är gravvårdarna genomgående ordnade i raka rader med eller utan planterade häckar emellan. Det ger kyrkogården ett enhetligt och ordnat intryck.

Böda kyrkogård har använts under lång tid, men det är också en kyrkogård som p.g.a. av socknens storlek och befolkningsutvecklingen har måst förändras kontinuerligt. Trots det finns här en blandning av gravvårdar och gravplatsutsmyckningar som berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner och synen på döden. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och ibland om hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och/eller lokalthistoria i form av personnamn, gårds- och byanamn samt titlar. De vanligaste titlarna är lantbrukare, hemmansägare, kyrkoherde, kronojägare och sjöman vilka tillsammans visar på viktiga näringar och funktioner i socknen. Den dödes hemort finns angivet på det stora flertalet vårdar. Gravvårdar från 1800-talets mitt och äldre ska tillsammans med vårdar av gjutjärn föras in på församlingens inventarieförteckning. Kulturhistoriskt värdefulla är också gravkullarna med murgröna samt buxbomshäcken som omgärdar en av gravplatserna.

Kyrkogården är en väl sammanhängande miljö tydligt avgränsad av kyrkogårdsmuren. Viktiga för upplevelsen av kyrkogården är träd och häckar som ramar in och skärmar av olika delar av kyrkogården. Kyrkan och kyrkogården bildar tillsammans en värdefull kulturmiljö som visar på platsens betydelse i socknen.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man iden långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Böda kyrka och kyrkogård utgör ett administrativt och religiöst i centrum i socknen med rötterna i medeltiden.
- Bland gravvårdarna i Böda kyrka och på kyrkogården finns exempel på vårdar från 1700-talet fram till idag.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet
Kalmar läns museums topografiska arkiv
Bogårdinventeringen, Linköpings stift
Lantmäteriet

Boström, Ragnhild, Sveriges kyrkor, Öland, Böda och S:t Olof, Uppland 1968
Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992
Erixon, Sigurd (red), Sveriges bebyggelse IV, Uddevalla 1959
Hammariskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001
Hammariskiöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985
Håkansson, Gunnar, Öländska personminnen, Göteborg 1942
Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999
Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härad i Östergötland. Stockholm 1983

Muntliga uppgifter kyrkvaktmästare Börje Andersson